

ROLF DE WINTER

# Van iedereen en niemand

*De helikopter en de Nederlandse  
krijgsmacht, 1945-2020*

Boom – Amsterdam

Omslagfoto's: Nederlands Instituut voor Militaire Historie  
Vormgeving: Bas Reijnen  
Kaarten en organogrammen: Erik van Oosten

Het Nederlands Instituut voor Militaire Historie is een zelfstandig wetenschappelijk onderzoeks- en documentatiecentrum binnen de Nederlandse Defensie Academie (NLDA). Deze publicatie maakt deel uit van het onderzoeksprogramma van de Faculteit Militaire Wetenschappen van de NLDA.

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De meningen en opvattingen die in deze publicatie worden uitgesproken, zijn en blijven voor de verantwoordelijkheid van de auteur. Zij geven niet noodzakelijkerwijs de mening weer van de minister van Defensie.

No part of this book may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the publisher. The views expressed in this publication are those of the author and do not necessarily reflect the views of the Minister of Defence.

Het Nederlands Instituut voor Militaire Historie heeft getracht alle rechthebbenden van het fotomateriaal te achterhalen. Mochten personen of instanties desondanks van mening zijn dat fotorechten niet zijn gehonoreerd, dan kunnen zij zich wenden tot het instituut. Voor deze publicatie is een deel van de fotografische afbeeldingen digitaal getouchéerd op stofjes e.d. en soms aangepast qua contrast of kleurzweem.

© 2023 by the Netherlands Institute of Military History, The Hague, the Netherlands

Printed in the Netherlands

ISBN 978 90 2445 913 1  
NUR 680

[www.boom.nl](http://www.boom.nl)  
[www.nimh.nl](http://www.nimh.nl)

# Inhoud

<b>Ten geleide</b>	<b>11</b>
<b>1 Op het snijvlak: De helikopter en de Nederlandse krijgsmacht</b>	<b>13</b>
INLEIDING	13
Een nieuwe ridder op het Binnenhof	13
De Nederlandse helikoptercasus centraal	15
De aard van de literatuur	17
VRAAGSTELLING	22
Helikoptertechnologie	23
Strategie, doctrine en tactiek	27
Taakopvatting en prioritering	28
Politiekambtelijke actoren en besluitvorming	30
Organisatorische inbedding en ontwikkeling	32
RELEVANTIE, ONDERZOEKSAANPAK EN BRONNEN	34
Relevantie onderzoek	34
Onderzoeksaanpak en bronnen	35
OPBOUW	38
<b>2 Prudent pionieren? 1945-1960</b>	<b>41</b>
DE HELIKOPTER ALS TECHNOLOGISCHE INNOVATIE IN ZIJN MILITAIRE PIONIERSEFASE	42
Van wentelvleugel tot hefschroef: een lang gezochte innovatie	42
Helikopteroperaties in Korea, Maleisië en Algerije	45
Helikopterview vanuit de polder	47
DE INTRODUCTIE VAN DE HELIKOPTER IN DE NEDERLANDSE KRIJGSMACHT	49
De Stichting voor Hefschroefvliegtuigen	50
<i>Marine aan de stuurknuppel</i>	53
Helikopters en de Watersnoodramp	59
Een verreikend ministerieel besluit	63
<i>De straf van Staf</i>	66

TAKEN EN PRIORITEITEN: OPEREREN IN DE MARGE	67
Taakopvatting marine en MLD	67
Taakopvatting land- en luchtmacht	71
<i>Luchtmachtreddingshelikopters als nichecapaciteit</i>	76

ONVERVULDE BELOFTEN	78
---------------------	----

### 3 Beperkte slagkracht: 1960-1980 81

MARITIEME HELIKOPTERVRAAGSTUKKEN	82
De eerste onderzeebootbestrijdingshelikopters	83
<i>Een roemloze exit</i>	86
Plannen versus praktijk: helikopters naar Nieuw-Guinea?	89
<i>Verticale prioriteiten, verkokerde besluitvorming</i>	94
Helikopterdragende fregatten	99
<i>Westland Wasp: wel prikken, niet speuren</i>	101
De jaren zeventig: keerpunt of continuïteit?	106
<i>Westland Lynx: standaardhelikopter in drie versies</i>	111

GROEP LICHTE VLIEGTUIGEN: OP DE PLAATS... RUST!	115
---	-----

Vervagende perspectieven	116
<i>Calmeyers keuze: wikken en wegen</i>	120
Alouette III en Bölkow: ondersteunen zonder tanden	124
<i>Messerschmitt-Bölkow-Blohm B0-105: Duitse degelijkheid</i>	132

‘VEEL VOOR WEINIG’: DE KEUZE VOOR KWANTITATIEVE KAALHEID	134
---	-----

### 4 Kijken, kijken, niet kopen: 1980-1990 137

DOCTRINAIR DISCOURS: PANTSER- EN ONDERZEEBOOTBESTRIJDING MET HELIKOPTERS	138
Doctrinaire bespiegelingen in de jaren tachtig	138
FOFA, <i>AirLand Battle</i> en helikopterinzet	140
<i>The Maritime Strategy</i> en helikopterinzet	145
Nederland en de doctrinaire ontwikkelingen in de jaren tachtig	148
<i>Reacties op FOFA- en AirLand Battle-concepten</i>	148
<i>Doctrinair landmacht-dilemma: keizer zonder kleren of knellend keurslijf?</i>	150
<i>Reacties op The Maritime Strategy</i>	157
<i>Doctrinair maritiem dilemma: wentelwiekend tussen Scylla en Charybdis</i>	159

OOGSTEN OP SCHRALE AKKERS: HET HAPERENDE VERWERVINGS- PROCES VAN HELIKOPTERS	161
---	-----

De tragiek van een snelle aankoop: Bölkow laag in het duister	162
---	-----

Kiezen tussen Mangusta, Lynx, Panther, Gazelle of Apache	165
<i>Drie sporen of het spoor bijster?</i>	167
Maritieme materieelproblematiek: Lynx-kommer en NH-90-kwel	169
<i>NH-90: (zee)mijl op zeven</i>	177

QUANTITÉ NÉGLIGEABLE? DE HELIKOPTERGEMEENSCHAP BINNEN  
DE KRIJGSMACHT 181

Laagvliegers tussen de zuilen	181
<i>Onderaan de apenrots</i>	182
Groep Lichte vliegtuigen: in de schaduw van de jachtvliegerij	186
<i>Bescheiden onderkomens voor 'de laagste tak van sport'</i>	189
<i>Cultuurverschillen: de hemel is niet groen</i>	193
<i>Van rondje IJsselmeer naar éducation permanente</i>	197
Groep Maritieme Helikopters: vliegen met zout water in de aderen	203
<i>MLD en KLu: water en vuur?</i>	205
Geen eendracht, geen macht	207

GEGIJZELDE BESLUITVORMING EN ONTBREKENDE PRIKKELS 209

**5 Een verheffende koers: 1990-2000 213**

OVERWINNING ZONDER TOEKOMST? BONDGENOOTSCHAPPELIJKE  
STRATEGISCHE DESORIËNTATIE 215

PRIORITEITEN EN SPEERPUNTEN: EEN VERNIEUWDE  
HELIKOPTERVLOOT 218

Volatiel vredesdividend: de departementale marsroute	218
<i>Aanvechtbare investeringen?</i>	222
De kikkers in de kruiwagen: de positie van de krijgsmachtdelen	224
<i>Cadeaus uit de Koude Oorlog</i>	225
<i>Koninklijke Landmacht: antitankhelikopters voor het Legerkorps</i>	226
<i>Koninklijke Marine: wederom geen amfibische heli's</i>	233
<i>Koninklijke Luchtmacht: ambivalente betrokkenheid, gedeeld belang</i>	239
Verwerving versus vertraging	243
<i>Kopen, kopen, kopen!</i>	244
<i>Van speerpunt naar sluitstuk</i>	249

DE LUCHTMOBIELE SPAGAAT: HET HELIKOPTERWAPEN IN  
WORDING 255

Nederlandse doctrinevorming na de Koude Oorlog	255
Groen of blauw? <i>Interservice rivalry</i> -achterhoedegevecht in de polder	257
<i>De handschoen toegeworpen</i>	258
<i>Salomon oordeelt</i>	262

Personele, organisatorische en materiële knelpunten 265  
Groeipijnen 268  
Oefenen versus uitzenden: AMB behaalt OGS 271

VOORBIJ HET POINT OF NO RETURN 277

## 6 Groeiende vraag, gecoördineerd aanbod: 2000-2020 281

EXPEDITIONAIRE EXPLOITATIEKOSTEN VERSUS DALENDE  
INVESTERINGSQUOTE 284

BEPERKTE HOUDBAARHEID: HET HELIKOPTER-MATERIEEL-  
BELEID 286

Zigzaggend voorwaarts: naar een helikopterharmonicavloot? 286  
*Rigoureuze besluitvaardigheid* 289

Een nieuw ankerpunt: de Studie Integrale Helikoptercapaciteit 294  
*Chinooks en Marinised Tactical Transport Helicopters: het ei van  
Columbus?* 298

Consistente inconsistentie 302

EÉN HELIKOPTERLOKET: DE VORMING VAN HET DEFENSIE  
HELIKOPTER COMMANDO 308

Externe ontwikkelingen en een intern offer 309  
*De wal keert het schip: Marine Luchtvaartdienst op woelige baren* 309

Een paarse vleugel met licht- en donkerblauwe tinten 313  
*Een vliegende start met enige vertraging* 317

De valkuil van het succes 323

WEGENS VERBOUWING GEOPEND 331

## 7 Van marge naar middelpunt: De helikopter als multidimensionaal wapensysteem 335

FACTOR 1: TECHNOLOGISCH INNOVATIEF FUNDAMENT 336

FACTOR 2: DOCTRINAIRE THEORIE VERSUS AANSCHOUWELIJK  
PRAKTIJKONDERWIJS 340

FACTOR 3: TAAKOPVATTING EN PRIORITERING: VAN  
NICHECAPACITEIT NAAR FORCE MULTIPLIER 342

FACTOR 4: POLITIEKE ACTOREN EN BESLUITVORMING: MINISTERS,  
STAATSSECRETARISSEN EN ROMPENPOLITIEK 344

FACTOR 5: ORGANISATORISCHE ONTWIKKELING: KRIJGSMACHTDEEL-  
AUTONOMIE, GEFRAGMENTEERDE SUBCULTUREN EN  
AFGEDWONGEN TRANSITIE 347

DWINGENDE DIMENSIES: DE FACTOREN GEWOGEN 349

**Dankwoord 353**

**Bijlagen: Helikoptertypen Nederlandse krijgsmacht & Kaart helikopterlocaties  
in Nederland 357**

**Summary: Of everyone yet nobody 367**

**Noten 376**

**Geraadpleegde bronnen 435**

**Registers 447**

**Afkortingenlijst 452**

**Over de auteur 455**

# Ten geleide

---

Dit boek is de vrucht van een promotieonderzoek dat resulteerde in de gelijknamige dissertatie *Van iedereen en niemand. De helikopter en de Nederlandse krijgsmacht, 1945-2020*. De auteur verdedigde zijn proefschrift op 30 juni 2023 aan de Universiteit Utrecht en heeft de studie vervolgens toegankelijker gemaakt voor een breder lezerspubliek. De voorliggende handelseditie van dit proefschrift is aangevuld met een keur aan kleuren- en zwart-witillustraties, verklarende bijschriften, organogrammen, bijlagen en enkele kaarten. Deze publicatie is bovendien voorzien van een afkortingenlijst, Engelstalige samenvatting en diverse registers, waarmee een toegankelijk naslagwerk is ontstaan dat een leemte vult in de geschiedschrijving van de Nederlandse krijgsmacht.

Een onderzoek dat begon als een krijgsmachtbrede reconstructie van de grillige en soms haperende wordingsgeschiedenis van de helikopter in de Nederlandse krijgsmacht, kreeg gaandeweg een bredere invalshoek. Deze studie schetst daarom niet alleen een goed beeld van de ontwikkelingsgeschiedenis van de helikopter in de krijgsmacht in de periode 1945-2020, maar geeft aan de hand van die ontwikkeling ook antwoorden op vraagstukken als de omgang van de krijgsmacht met nieuwe technologie en het functioneren van de defensieorganisatie. Wat was de positie van bewindslieden en de ambtelijke top bij opeenvolgende helikopter-vraagstukken en welke standpunten namen de afzonderlijke krijgsmachtdelen in als het ging over de plaats van de helikopter bij de Koninklijke Marine, de Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Luchtmacht? Waarom werkt het zoals het werkt, waarom lukt iets wel of juist niet?

Fascinerend is het te ontleden hoe ministers, staatssecretarissen, admiralaal en generaals het helikopterbeleid hebben vormgegeven en hun prioriteiten stelden. Lang kreeg het hefschroefvliegtuig een stiefmoederlijke plaats in de pikorde van de krijgsmacht, en niet zelden was de heli het kind van de rekening. Minstens zo intrigerend is het om waar te nemen dat de helikopter uiteindelijk aan een – naar het lijkt – onstuitbare opmars begon en als hoofdwapensysteem een plek verwierf naast de vertrouwde sterkhouders van de krijgsmacht als het fregat, de tank en het jachtvliegtuig.

Een vernieuwend inzicht dat in deze studie aandacht krijgt is het begrip taakopvatting, als belangrijke schakel tussen taakstelling en taakuitvoering. Vaak vertalen de krijgsmachtdelen de opgedragen taken het liefst in termen van bestaande, vertrouwde wapensystemen, ook al begrijpen zij dikwijls terdege wat nieuwe technologie kan en zelfs beter kan. Het goed doorgronden van innovatieve



technologie, waarvan de helikopter als een schoolvoorbeeld geldt, vereist *intellectual mastery* om nieuwe wapensystemen ingang te doen vinden. De Nederlandse helikoptergeschiedenis toont aan dat het verkrijgen van deze *intellectual mastery* een noodzakelijke voorwaarde is, maar tegelijkertijd nog niet voldoende is om een nieuw wapensysteem te accepteren en te integreren.

Soms bleek het verstandig om verdere technologische ontwikkelingen af te wachten, dan weer juist niet. Soms deden bewindslieden er goed aan krijgsmachtdelen te dwingen tot deelname aan een internationaal helikopterproject, dan weer pakte dat bijna desastreus uit. Soms was het verstandig langer vast te houden aan het vertrouwde wapenarsenaal, dan weer zorgde het uitblijven van substantiële helikopterinvesteringen voor het gemankeerd uitvoeren van kerntaken. Deze inzichten reiken verder dan alleen de ontwikkeling van de helikopter in de Nederlandse krijgsmacht en nodigen uit tot meer onderzoek, bijvoorbeeld naar een vergelijking van de Nederlandse casus met de helikoptergeschiedenis in andere landen.

De focus van dit boek is weliswaar hoofdzakelijk gericht op 'het hogere dek', maar dat is zeker niet alles. Een breed scala aan onderwerpen passeert de revue. Naast aandacht voor de langdurige aanschafprocessen en de uiteindelijke materieelkeuzes wordt ook ruimschoots stilgestaan bij het uitvoerende niveau, de strategie, doctrine en gevechtstactieken. Welke uiteenlopende taken voerde de helikopter uit, naast de hoofdtaken op het gebied van onderzeeboot- en pantsербestrijding? Welke personele, materiële en logistieke uitdagingen speelden er in het helikopterdomein?

Binnen de krijgsmacht bestaan er cultuurverschillen, niet alleen tussen de marine, landmacht en luchtmacht, maar zeker ook binnen die afzonderlijke krijgsmachtdelen. De verschillende helikoptereenheden kenmerkten zich door een eigen esprit de corps met onderscheidende conventies en gebruiken. Zij vormden een eigen militaire subcultuur, die lange tijd goeddeels was gefragmenteerd in twee clusters: enerzijds de Groep Maritieme Helikopters van de Koninklijke Marine en anderzijds de Groep Lichte Vliegtuigen, die was samengesteld uit land- en luchtmachtmilitairen. Hoe verhielden deze helikoptereenheden zich tot elkaar en tot de rest van de krijgsmacht? Wat is er te vertellen over de specifieke opleidingen, oefeningen en carrièreperspectieven van de militairen die werkzaam waren bij deze eenheden? In hoeverre slaagden zij erin het belang en de militaire mogelijkheden van de helikopter op het netvlies van de beleidsbepalers te krijgen? Ten slotte: hoe werd omgegaan met botsende belangen, conflicterende prioriteiten, ingrijpende reorganisaties en (doorgaans weinig florissante) financiële perspectieven?

Alles bijeengenomen is *Van iedereen en niemand* een veelomvattende studie geworden, die allerlei inzichten opleverde. Mede dankzij de goede zorgen van mijn collega's van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie en de vertrouwde en gewaardeerde inbreng van Boom uitgeverij Amsterdam kwam dit fraaie boek tot stand. Ik wens u veel leesplezier.

Rolf de Winter, zomer 2023

# 1

## Op het snijvlak

### De helikopter en de Nederlandse krijgsmacht

---

Because the helicopter (...) was a major innovation, the history of its development provides an excellent example of the processes by which military organizations change and adapt to new forms of warfare.

*Matthew Allen<sup>1</sup>*

The helicopter has profoundly changed modern warfare in many ways, from saving thousands of lives to becoming the very tip of the sword of contemporary combat.

*Walter J. Boyne<sup>2</sup>*

#### INLEIDING

##### Een nieuwe ridder op het Binnenhof

Voor de Ridderzaal op de historische grond van het Binnenhof vond in de middag van 31 augustus 2018 een bijzondere plechtigheid plaats. Naast de aanwezigheid van het koningspaar, de minister-president, andere kabinetsleden, oud-bewindslieden, volksvertegenwoordigers en talrijke binnen- en buitenlandse hoogwaardigheidsbekleders, stonden diverse militaire eenheden voor deze ceremonie aangetreden. Acte de présence gaven niet alleen de hoogste Nederlandse militairen, aangevoerd door de commandant der Strijdkrachten met zijn operationele commandanten; ook afvaardigingen van alle krijgsmachtdelen, een collectieve vaandelwacht en delegaties van voor dapperheid onderscheiden militaire eenheden stonden in het gelid. Het voltallige gezelschap was bijeen om één helikoptervlieger buitengewone eer te bewijzen, een luchtmachtofficier die in 2013 zijn militaire carrière had verruild voor een civiele loopbaan en inmiddels een aantal jaren als instructeur-vlieger werkzaam was bij de *Royal Oman Police*.<sup>3</sup>



Binnenhof, 31 augustus 2018. Koning Willem-Alexander slaat majoor-vlieger Roy de Ruiter tot Ridder Militaire Willems-Orde der 4e klasse. (mcd)

Op deze zonovergoten vrijdagmiddag kreeg majoor-vlieger R.P.J. (Roy) de Ruiter door het staatshoofd de versierselen opgespeld van de oudste en hoogste dapperheidsonderscheiding van het Koninkrijk der Nederlanden. Met een ferme slag op de linkerschouder sloeg koning Willem-Alexander de 37-jarige reserveofficier tot Ridder Militaire Willems-Orde der 4e klasse. Aanleiding tot de ridderslag vormde het optreden van De Ruiter tijdens uitzendingen in Afghanistan tussen 2007 en 2009. ‘Uw moed was imponerend’, sprak de koning, refererend aan een reeks gevaarvolle missies, waarbij de helikoptervlieger zich herhaaldelijk wist te onderscheiden door ‘uitstekende daden van moed, beleid en trouw’. Het optreden van de heli-vlieger was onverbreekelijk verbonden met de AH-64D Apache-gevechtshelikopter, het wapenplatform dat hij tot in de finesses beheerste. De Apache, een betrekkelijk nieuw wapensysteem in de Nederlandse gelederen, werd tussen 2004 en 2010 bijna onafgebroken in Afghanistan ingezet ter ondersteuning van de *International Security Assistance Force* (ISAF). In openvolgende detachementen vlogen de gevechtshelikopters verkenningsmissies, escorteerden grondkonvooiën en transporthelikopters en leverden gevechtsondersteuning aan grondtroepen en *special forces*. Na stationeringen in Kabul en op Kandahar Airfield verhuisden de Apaches in oktober 2006 naar Tarin Kowt, de provinciehoofdstad van Uruzgan en basis van het Nederlandse gronddetachement. Vanaf die locatie voerden de Apaches meer dan 1200 vluchten uit ter ondersteuning van grondeenheden in

Zuid-Afghanistan. Het betrof missies in het volledige geweldsspectrum (de van laag tot hoog variërende intensiteit van het geweld waar militaire eenheden bij hun inzet mee te maken krijgen). Tijdens de meer dan zeventuizend vliegreizen was ook meerdere malen sprake van wapeninzet.

De ceremonie op het Binnenhof was voor de Koninklijke Luchtmacht van grote symbolische betekenis. Voor het eerst in bijna zeventig jaar viel een militair behorend tot de militaire luchtvaartfamilie de hoogste dapperheidsonderscheiding ten deel; dat straalde af op het vakmanschap en esprit de corps van het gehele krijgsmachtdeel. Dat een helikoptervlieger werd gedecoreerd met de Militaire Willems-Orde vervulde veel militairen die behoorden tot een van de heli-squadrons met trots en voldoening. Binnen de luchtmacht was de ridderslag voor de oud-Apache-vlieger tegelijkertijd enigszins pikant. Tijdens de Koude Oorlog zetten vooral jachtvliegers met hun geavanceerde straaljagers binnen de luchtmacht de toon. De helikoptergemeenschap was destijds met het toenmalige beschikbare materieel een bescheidener plek toegekend. Waren de rollen nu omgedraaid? Voordat de kersverse ridder zich aan de zijde van koningin Máxima naar de Ridderzaal begaf, waar hem een drukbezochte receptie en meer informele hulding wachttten, eindigde de plechtigheid op het Binnenhof met een luchtdefilé als eerbetoon aan de helikoptervlieger. Een formatie F-16's opende de *fly by*, gevolgd door een formatie transporthelikopters. Als afsluiting en pièce de résistance vlogen vier Apaches van 301 *Redskins* Squadron, De Ruiters voormalige eenheid, over het Binnenhof. Geposteerd naast de koning aanvaardde de gedecoreerde deze hommage met een bescheiden glimlach.

De Ruiters verworven ridderschap was illustratief voor het toegenomen belang van de helikopter in de Nederlandse krijgsmacht, waardoor de koninklijke ridderslag symbolisch kon worden beschouwd als een officiële erkenning van de helikopter als nieuw hoofdwapensysteem. Op 31 augustus 2018 was een helikoptervlieger, niet een jachtvlieger, de onbetwiste *knight in shining armour*. Het helikopterwapen had een krachtige transformatie doorlopen en behoorde tot de onmisbare *airpower*-middelen in een moderne krijgsmacht. Lang was dat in Nederland geen uitgemaakte zaak, de helikoptergemeenschap moest van ver komen.

### De Nederlandse helikoptercasus centraal

In de jaren veertig en vijftig van de vorige eeuw deed de helikopter zijn intrede als nieuw militair transportmiddel, alsook als verkennings- en wapenplatform. Het hefschroefvliegtuig geldt als een van de meest significante technologische innovaties van de twintigste eeuw; het verschafte moderne krijgsmachten een instrument met talrijke operationele mogelijkheden. Zijn inzetbaarheid op het snijvlak van de dimensies land, water en lucht maakte de helikopter tot een uniek en veelzijdig wapensysteem. Het kon in zijn verscheidene versies en configuraties een belangrijke bijdrage leveren aan de strijd te land, ter zee en in de lucht. Mede



Afghanistan, Tarin Kowt, Uruzgan, 27 maart 2007. Tijdens de missies in Afghanistan opereerden de AH-64D Apache-gevechtshelikopters veelal in duo's. (NIMH)

door voortschrijdende technologische vernieuwing evolueerden de militaire taken en toepassingsmogelijkheden van de helikopter in de volgende decennia zowel in kwalitatief als in kwantitatief opzicht.

Gedurende de Koude Oorlog verwierf het hefschroefvliegtuig een vaste plek in alle moderne krijgsmachten. Zowel de strijdkrachten van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) als die van het Warschaupact kenden de helikopter een betekenisvolle rol toe in hun respectievelijke strategieën, doctrines en tactieken. Ook in de decennia na de Koude Oorlog verscheen de helikopter veelvuldig ten tonele bij de beslechting van conflicten tussen staten (interstatelijke conflicten), conflicten binnen staten (intrastatelijke conflicten, zoals burgeroorlogen) en zogeheten transnationale conflicten (waarbij het gewapende conflict zich uitstrekt over de nationale grenzen, zoals in Libië, Syrië en Mali), alsook bij talrijke humanitaire missies en specialistische antiterreuroperaties.



Na de Tweede Wereldoorlog kreeg ook de Nederlandse krijgsmacht te maken met de helikopter als militair verschijnsel. De aanvaarding van het hefschroefvliegtuig als volwaardig hoofdwapensysteem lijkt in de Nederlandse situatie nogal traag te zijn verlopen. Figuurlijk verkeerden helikoptereenheden decennialang in de schaduw van wapensystemen die de militaire leiding van de zee-, land- en luchtmacht van wezenlijker betekenis achtten voor de gevechtskracht en toekomst van hun respectievelijke krijgsmachtdeel. Pas in het laatste decennium van de twintigste eeuw transformeerde de helikopter tot een defensiebreed verankerd hoofdwapensysteem dat frequent werd ingezet bij een uiteenlopende reeks internationale missies. Wat leert ons dat lange proces over het functioneren van de krijgsmacht in het algemeen en haar omgang met nieuwe technologie in het bijzonder? De krijgsmachtbrede relevantie van de helikopter biedt – meer dan andere innovatieve wapensystemen als de onderzeeboot, de tank en het jachtvliegtuig – een uitzonderlijk onderzoeksperspectief waarin de omgang met nieuwe technologie over de volle breedte van de defensieorganisatie kan worden bestudeerd.

### De aard van de literatuur

De helikopter als militair verschijnsel heeft, zeker internationaal, veel pennen in beweging gebracht. De literatuur valt onder te verdelen in zes verschillende, specifieke genres, die evenwel als achtergrond voor deze publicatie veelal weinig relevant zijn of nog te wensen overlaten. Auteurs toonden een fascinatie voor de militaire inzetmogelijkheden van de helikopter en deden uitvoerig verslag van uiteenlopende krijgsv verrichtingen op verschillende strijdtoneelen. Met name de Angelsaksische literatuur is in de loop der jaren een mer à boire gaan vormen. Dit eerste genre omvat bijvoorbeeld persoonlijke getuigenissen van helikoptervliegers die tijdens de Vietnamoorlog dienden en leverde ronduit spannende literatuur op, die in sommige gevallen zelfs een bestsellerstatus verwierf. Lezenswaardige memoires uit dit genre zijn onder meer *Chickenhawk* van Huey-vlieger Robert Mason en *Low Level Hell* van scout pilot Hugh L. Mills jr.<sup>4</sup> Voor het proces dat in deze studie wordt onderzocht levert dit genre geen aanknopingspunten en is hier dan ook weinig relevant.

Uiteraard mocht de helikopter als wapenplatform binnen vele krijgsmachten op de nodige belangstelling rekenen. Behalve in doctrines en tactische gevechtshandleidingen, kreeg de helikopter ook aandacht in interne militaire publicaties over opleidings-, trainings-, onderhouds- en logistieke aspecten. Dergelijke vaak geclassificeerde en zeer gespecialiseerde publicaties waren doorgaans exclusief bedoeld voor intern gebruik. Dit tweede genre literatuur is voor deze studie evenmin relevant omdat zulke publicaties niets zeggen over de Nederlandse casus die hier centraal staat.

Een derde genre literatuur vormen tijdschriftpublicaties met een efemeer karakter. Ook in Nederland heeft de militaire helikopter in dergelijke publicaties